

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...De Reformatie
jaargang

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

KERKELIJK LEVEN / G.J. van Middelkoop

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN 205

G.J. van Middelkoop

Voltooiing van de
afscheiding?

MEDITATIEF

210

J.W. Roosenbrand

Aangetrokken

WANDELEN MET GOD 211

J. Ophoff

Bidden om bescherming

ACHTERGRONDEN

214

M. te Velde

Christelijke ethiek tussen
Mozes en Christus

DIACONAAAT

216

J. Lenting

Diaconale hulp
Waar buiten? 2

SAMENLEVING

220

M. Wilcke-van der Linden

Knelpunten rond verlof

LIEDVANDE WEEK

222

J. Smelik

Lied 127: Gaat, stillen
in den lande

en verder...

Uit de kerken/Gedicht

VOLTOOIING

VAN DE AFSCHIEDING?

Onze positie als Hervormd Gereformeerden is moeilijk. Kunnen afgescheiden broeders ons helpen? Zouden wij elkaar te eniger tijd kunnen vinden op basis van Schrift en de belijdenis van Dordt? Is die noodzaak aan het einde van deze twintigste eeuw, met alles wat we om ons heen zien en ervaren, niet meer dan ooit aanwezig? Willen we elkaar biddend zoeken? Onder biddend opzien tot de Koning van de Kerk kan er misschien iets worden losgemaakt wat nu muurvast lijkt te zitten. Zou er een discussie op gang kunnen komen over 'Afscheiding en wederkeer'?

Hervormd-Gereformeerden onder druk

Dat schreef de heer L.J. Ruijgrok, oud-journalist van het Reformatorisch Dagblad, aan onder meer de redactie van De Reformatie. Hij is lid van een Gereformeerde Bondsgemeente, die als buitengewone wijkgemeente deel uitmaakt van de Nederlandse Hervormde Kerk te Apeldoorn. Aanleiding voor zijn

brief was een artikel van de Oud-Gereformeerde dr R. Bisschop in het *Reformatisch Dagblad* van 16 september jongstleden. Dat artikel onder de kop *De voltooiing van de Afscheiding* heeft de heer Ruijgrok en veel andere Hervormd-Gereformeerden zeer getroffen. Daarom zette hij enkele gedachten op papier die onder hen leven. En hij vroeg oris dat te willen opncinen. Het leek de kernredactie goed aan

deze brief en het bijgevoegde stuk aandacht te geven. Al eerder hebben we aandacht gevraagd voor de moeilijke situatie waarin de Gereformeerden in de Hervormde Kerk verkeren in het proces dat moet leiden tot een Verenigde Protestantse Kerk in Nederland (VPKN) of hoe die gefuseerde gemeenschap maar mag gaan heten. De gereformeerde belijdenis zal voor deze nieuwe kerk nog minder bepalend zijn dan ze voor de huidige Hervormde Kerk al is. Hoe moet je je trouw aan die belijdenis nu concreet laten zien? Kun je nog wel blijven in een kerk die steeds pluraler wordt? Moet je toch niet concreet gaan denken aan een breken? Dat zou een nieuwe afscheiding kunnen betekenen. Maar zou het ook mogelijk zijn te komen tot een 'voortzet-

ting' van de Hervormde kerk - maar nu als een echt gereformeerde kerk - nadat de voorstanders van het samen-op-weg met synodaal Gereformeerden en Luthersen een nieuwe kerk hebben gevormd? Onder de Hervormd-Gereformeerden zijn voor elke optie wel voorstanders te vinden.

Het wezenlijke probleem is, dat de trouw aan de gereformeerde belijdenis onder druk staat van de trouw die Hervormd-Gereformeerden aan de Nederlands Hervormde Kerk willen betonen. De spanning die dat meebrengt, wordt door de huidige ontwikkelingen alleen maar groter. Om hun trouw aan de gereformeerde belijdenis kunnen ze eigenlijk niet méé. Maar ze willen ook niet wég, want dat betekent prijsgeven van velen met wie zij toch graag in gesprek blijven. En een verliezen van vele geestverwanten, die om allerlei redenen niet mee zullen gaan, waardoor de hervormd-gereformeerden nog verder uiteen zouden vallen. Ze zien scheuring en verbrokkeling als een groot schrikbeeld.

In deze moeilijke situatie laat de heer Ruijgrok een opvallend geluid horen. We laten hem nu eerst aan het woord. Hij schrijft:

Voltooiing van de Afscheiding

'Bij het nadenken van Hervormd-Gereformeerden over het Samen op Weg-proces valt mij op, hoe weinig dat leeft bij het gros van onze gemeentelieden. Blijdschap, laat staan enthousiasme over een nieuwe kerkelijke eenheid kom ik nauwelijks tegen. Zorg over de grondslag des te meer. 'Voor mij hoeft die nieuwe kerk zo niet', is nog de meest milde reactie. 'Om des gewetens wil kan ik geen lid worden van een VPKN met deze grondslag', zeggen vele anderen.

Wij zijn echter niet de enigen die zich bezighouden met de ontwikkelingen binnen onze kerk. De Gereformeerden en Luthersen ergeren zich eraan dat wij zo moeilijk doen.

Zij willen de eenheid liever vandaag dan morgen. Op de argumenten die daarvoor pleiten, ga ik hier nu maar niet in, maar ze zijn niet allemaal geestelijk van aard.'

Vergeten broeders?

'Het lijkt erop, dat wij vergeten, dat er ook nog andere broeders zijn in kerkelijk Nederland. Zij vinden dat wij, door andere belijdenissen een plaats te geven in onze grondslag, ons verwijderen van de kerken die vast willen houden aan het gezag van de Schrift en de klassiek gereformeerde belijdenis zoals die is vastgesteld op de synode van Dordrecht in 1618/1619. In de laatste paar jaar heb ik in verschillende persoonlijke gesprekken met predikanten en ambtsdragers uit de Christelijke Gereformeerde Kerken, de Gereformeerde Gemeenten en de Vrijgemaakte Kerken opmerkelijke geluiden gehoord. Zij zeiden tot de overtuiging gekomen te zijn, dat als het gereformeerde deel van de Hervormde Kerk met de aloude belijdenis achterblijft in de vaderlandse kerk, zij zich daar eigenlijk bij zouden moeten voegen. Het doel van de Afscheiding zou dan namelijk zijn bereikt.

Natuurlijk is het interessant om kennis te nemen van dergelijke geluiden, maar als ze van mens tot mens worden gezegd, is er nog niet zoveel mee te beginnen. Het wordt anders wanneer deze gedachten worden gepubliceerd. Wie durft zo'n discussie aan te zwengelen? Maar nu is het dan toch zo ver. In het RD van zaterdag 18 september schreef de oud-gereformeerde dr R. Bisschop een artikel onder de titel *De voltooiing van de afscheiding*. Hij gaat in op het huidige SOW-proces en noemt het onterecht, dat kerken die daaraan niet deelnemen weinig interesse tonen. Alle afgescheidenen zouden zich de vraag moeten stellen, welke consequenties het voor hen heeft, wanneer de SOW-operatie slaagt. Wanneer die situatie wer-

KERNREDACTIE:

DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP,
DRS. A.L.Th. DE BRUIJNE.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DR. E.A. DE BOER, DR. B. BOS,
DRS. I.D. HAARSMA, DR. P. HOUTMAN,
PROF. DR. B. KAMPHUIS,
DRS. B. LUITEN, DR. K. DE VRIES.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DR. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DR. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISTENT:

H. PRINS, Buiten Nieuwstraat 86-1, 8261 AX
Kampen, Tel. (038) 3331242

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA
Goes. Tel. (0113) 215591.

ABONNEMENT:

f 90,00 per jaar; f 49,00 per halfjaar; studenten f 74,50 per jaar (binnenland). Buitenland: f 149,00 per jaar (Europa zeepost). Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni).

Losse nummers f 2,05 (excl. Porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah.
Tel. (0521) 515946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,95 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

kelijkheid wordt en een deel van de gereformeerde belijders in de Nederlandse Hervormde Kerk zou achterblijven, is de weg open om een schuld in te lossen.'

Afscheiding-wederkeer

'Woordelijk schrijft dr Bisschop: 'De ondertekenaars die op 13 en 14 oktober 1834 te Ulrum hun handtekening plaatsten onder de Acte van Afscheiding of Wederkering verklaarden namelijk *'geen gemeenschap meer te willen met de Nederlandsche Hervormde Kerk totdat deze terugkeert tot de waarachtige dienst des Heeren'*. Alle afgescheidenen - ongeacht of ze in de ledeboeriaanse, kruisgezinde of afgescheiden traditie staan - zijn in wezen schatplichtig aan de akte die de eerste afgescheiden genieente opstelde. Een verweer in de trant van 'ja maar, wij hebben die akte niet ondertekend' houdt geen steek, want in de aangehaalde bewoordingen is de intentie van alle latere afscheidingen vervat'.

In het vervolg van het artikel schrijft Bisschop nog, dat alle kerkgemeenschappen die haar wortels direct of indirect in de afscheiding hebben, eigenlijk op het puntje van hun kerkelijke stoel moeten zitten. 'Ze zouden het SOW-proces in gespannen aandacht en verwachting moeten volgen om te zien of het mogelijk wordt in deze ontkerstende samenleving de katholiciteit van de kerk inhoud te geven. Onder biddend overleg zouden ze de vraag moeten overwegen op welke wijze men de afscheiding het beste weer ongedaan zou kunnen maken. Zo'n gelegenheid krijg je immers niet één keer in een generatie, maar slechts één keer in de geschiedenis

Zijn het geen luchtkastelen? Kan je niet beter met je beide benen op de grond blijven staan? Zijn de kerkmuren niet erg massief! Menselijk gezien is dat ook zo. Er zijn vele tientallen redenen op te noemen waarom dit nooit zal gelukken. 'Maar', zo eindigt Bisschop, 'het

probleem is niet onoverkomelijk. Ook de muren van Jericho nióten erg dik geweest zijn. De wonderen zijn de wereld nog niet uit.'

Wonderen

'Ik denk, dat wij als Hervormd-Gereformeerden onze broeders in de kerken die staan voor Schrift en belijdenis teveel uit het oog hebben verloren. Zouden we het ook hen niet mogelijk moeten maken om tot de voltooiing van de Afscheiding te komen? Dat kan alleen als wij vasthouden aan de aloude belijdenis van de Vaderlandse kerk. God deed bij de totstandkoming daarvan grote wonderen. Laten wij allen vurig bidden om de kerkelijke eenheid van allen die eensgezind zijn. 'Op uw noodgeschrei deed ik grote wonderen', zo zingen we toch. Dus niet alleen de kleine maar ook de grote wonderen zijn de wereld nog niet uit.'

Tot zover de oproep van de heer Ruijgrok.

Zorgen om de kerk

Hoe zullen we op deze hartekreet reageren? Voordat we op de vragen van de heer Ruijgrok ingaan, willen we luisteren naar een andere hervormd-gereformeerde stem. In het *Gereformeerd Weekblad* - 'blad voor de Gereformeerde Gezindte in en buiten de Hervormde Kerk' - van 24 september schreef de eindredacteur ds *W. van Gorsel* een hoofdartikel over *Zorgen om de kerk*. Hij is nogal bezorgd over de toekomst van de Gereformeerde Gezindte in de NHK. Hij schrijft: 'Het Gereformeerd-zijn in de Nederlandse Hervormde Kerk is de laatste paar eeuwen nooit een vanzelfsprekende zaak geweest. We moesten altijd de strijd voeren op twee fronten. Tegenover onze broeders en zusters uit de gescheiden kerken moesten we steeds ons Hervormd-zijn verdedigen. Want dat begreep men niet, en dat begrijpt men vaak nog niet: hoe kun je nu in zo'n kerk blijven, waarin waarheid

eii dwaling ongeveer gelijke rechten hebben? Maar naar binnen toe moesten we ook altijd in het defensief: we vormen niet een aparte, exclusieve of extreme groep, we zijn 'gewoon-Hervormd', in die zin dat we de belijdenis van de Reformatie, zoals dat ook in de Kerkorde is verwoord, volledig voor onze rekening nemen. Maar dat werd, en wordt dikwijls ook niet begrepen. Gereformeerden (Bonders!) zijn in de ogen van de toonaangevenden in de kerk toch een beetje 'buitenbeentjes'.

Een grote minderheid

'We waren de laatste tijd steeds een minderheid. zij het nok een bepaald niet te verwaarlozen minderheid. En numeriek zijn we nog behoorlijk gegroeid. Ten dele doordat de midden-orthodoxie verder afkalste, ten dele ook door natuurlijke aanwas. Daarbij komt nog, dat de Gereformeerde prediking op vele plaatsen, waar dat zoorheen ondenkbaar was, een plaats in de kerk veroverd heeft. Vele vroegere evangelisaties zijn kerkelijke gemeenten geworden. Soms schoof een hele regio op van vrijzinnig naar Gereformeerd. Kortom, als Gereformeerden maken we een niet onbelangrijk deel van de Hervormde Kerk uit. Zo'n positie bergt het gevaar in zich van triumfalisme. Ik zeg niet, dat dat altijd en overal het geval was, maar we moeten er wel voortdurend alert op zijn. Dat we niet gaan denken of zelfs zeggen: kijk toch eens wat we allemaal bereikt hebben! Vroeger werd er niet met ons gerekend, en nu hebben we zoveel meelevenenden en zoveel predikantsplaatsen, en we zijn vertegenwoordigd in de meerdere vergaderingen en in raden en commissies... Dan zouden we herinnerd moeten worden aan de waarschuwing van Mozes aan het adres van Israël, dat het niet in zijn hart zou zeggen: 'Mijn kracht en de sterkte van mijn hand heeft mij dit vermogen verkregen'.

Minden verdraagzaam?

'We zijn gegroeid, onze inbreng in het geheel van de kerk is groter geworden, en herhaaldelijk kregen we te horen, dat er naar ons werd geluisterd. Maar intiissen zijn we wel een minderheid gebleven. En nu vrees ik, dat we dat laatste steeds meer zullen gaan merken. Soms vang je signalen op (...) dat de gezaghebbende partij in de kerk laat voelen, dat zij de dienst uitmaakt, en dat de Hervormd-Gereformeerden steeds meer onder druk komen te staan.

Ik kan daarbij het akelige gevoel niet onderdrukken, dat SoW haar schaduwen vooruit werpt. Want de Gereformeerde fusie-partner heeft weliswaar de pluriformiteit hoog in het vaandel geschreven, maar in de praktijk kunnen 'andersdenkenden' toch eigenlijk niet bestaan.'

Naïviteit en argeloosheid

'Het meest verontrustende vind ik nog, dat deze dingen in eigen gelederen onvoldoende worden opgemerkt. Nog steeds leeft in tal van gemeenten de gedachte dat het onze tijd wel zal duren. En met name onder onze jongere generatie is een naïviteit en argeloosheid, alsof er toch immers niets verandert als het oort komt tot een samengaan met de Gereformeerden. Dat zal in de toekomst zuur opbreken. Want in een eventuele nieuwe kerk zullen we op z'n hoogst geduld worden, ccc randverschijnsel zijn. Het Gereformeerde geluid zal in eigen kring nog mogen worden gehoord, maar van enige inbreng of invloed zal geen sprake meer zijn.

Dat zijn mijn zorgen om de kerk die ons lief is. En dan zijn we heus niet blind voor het goede dat er nog onder ons gevonden wordt. Maar laten we dat vooral niet uitvergroten. Want ook onder ons neemt de belangstelling voor de avonddiensten af. En ook onder ons zijn er zorgen over de prediking, aan de ene kant om haar voorspelbaarheid,

aan de andere kant om haar oppervlakkigheid. Er is een slijtageslag aan de gang, die onze weerbaarheid verzwakt.

Als we nog verwachting hebben, dan alleen van die God Die Zijn kerk in stand houdt, soms door alle onmogelijkheden heen. (...) En dat is ook het enige Adres waar we onze zorg om de kerk kwijt kunnen.'

Boeiend perspectief

Tot zover het artikel van ds Van Gorsel, waaruit we goed kunnen proeven in welke inoelijke, zo niet onmogelijke situatie de Gereformeerden in de Hervormde kerk verkeren.

En nu terug naar de vragen van de heer Ruijgrok. Kunnen de Hervormd-Gereformeerden geholpen worden door hun afgescheiden broeders? Zouden wij elkaar te vroeg tijd kunnen vinden op basis van de Schrift en de belijdenis van Dordt?

Zijn bijdrage is verrassend en roept een visioen op van dingen waar we vaak niet van durven dromen. We bidden wel voor de kerkelijke eenheid van allen die echt in Christus geloven. Maar de feitelijke kerkelijke situatie lijkt muurvast te zitten. Zou er door de ontwikkelingen van het Samen op Weg-proces een mogelijkheid kunnen komen dat alle gereformeerde belijders elkaar in een gereformeerd kerkverband ontmoeten? Ongetwijfeld vallen er veel vragen te stellen en zullen we elkaar nog diep in de ogen moeten kijken, voor het feitelijk zover is. En ongetwijfeld zullen er door de tactiek van de duivel en door onze beperktheiden en zwakten nog heel wat hindernissen te nemen zijn. Maar het perspectief dat opdoemt is toch wel heel boeiend! En daarom waard dat wij daarover dóórdenken en met onze broeders in de NHK zoeken naar de weg die wij in deze tijd en in deze situatie mogen gaan, achter Christus aan in de vergadering van Zijn kerk.

Naar één kudde achter één herder

Ik zou dan ook graag in principe positief willen reageren op de vragen van de heren Ruijgrok en Bischof. In principe, want ik heb mijn vragen bij de formuleringen 'voltooiing' en 'ongedaan maken van de Afscheiding'. Ik proef daar in iets van de oud-gereformeerde gedachte, dat bij de Afscheiding slechts een 'noodwoning' werd gebouwd, terwijl de NHK toch eigenlijk de kerk bleef. Wij zien de Afscheiding niet als een tijdelijke noodmaatregel en lezen deze benadering ook niet in de Acte van Afscheiding. Ook bij het spreken over 'de Vaderlandse kerk' hebben wij onze bedenkingen. Als wij overeenkomstig de Acte van Afscheiding weer 'gemeenschap willen met de Hervormde Kerk als rij terugkeert tot de waarachtige dienst van de ITERE', betekent dat in mijn ogen, dat we ons gaan inzetten voor feitelijke kerkelijke eenheid. Houdt dat dan in een terugkeer naar de NHK? Betekent het dat de Hervormd-Gereformeerden nu luisteren naar onze oproep: kom ga met ons en doe als wij? Ik denk, dat we niet deze vragen moeten stellen, maar dan samen voor de vraag komen te staan, hoe wij voor de toekomst samen een gereformeerde kerk willen zijn, die zich houdt aan haar belijdenis: het Woord zuiver verkondigt, de sacramenten zuiver bedient en de tucht handhaaft (NGB 29). Deze kerk zou wat mij betreft dan *Hervormd Gereformeerde Kerken in Nederland* mogen heten.

Méér mijlen mee?

Maar misschien moeten we nog verder gaan. 'Hij uiteindelijk een deel van de Nederlandse Hervormde Kerk zich niet bij de nieuwe SoW-kerk voegt, blijft er een gezuiverde vaderlandse kerk achter, met of zonder kerkelijke goederen'. schreef dr Bisschop. En als er dan 'een gezuiverde Hervormde Kerk overblijft, dan kunnen de afgeschei-

den kerkgemeenschappen krachtens hun eigen geschiedenis niet anders doen dan zich tot het uiterste inspannen om de geslagen breuk uit het verleden te helen.' Als - àls! - het inderdaad zover zou koinen, dat de Hervormd-Gereformeerden in een gezuiverde kerk overblijven, dan zouden we ondanks onze eerdere opmerkingen zelfs kunnen overwegen aansluiting te zoeken bij de Hervormde verbanden. We zouden daarin meer dan één mijl mee-gaan met de gevoeligheden van broeders die diep gewortelde overtuigingen koesteren inzake trouw aan de kerk van hun vaderen. We laten dan die gevoeligheden en overtuigingen voor wat ze zijn, maar laten het zwaarst wegen dat we dan samen verder kunnen in een voluit gereformeerde kader, in gezamenlijke hartelijke binding aan de gereformeerde belijdenis. Als dit de weg zou zijn waarop verdere scheuring en verbroekeling van de Gereformeerden in de Hervormde Kerk menselijkerwijs gesproken kan worden voorkomen, zouden wij naar mijn idee bereid moeten zijn die weg te gaan.

Vragen aan de Hervormd-Gereformeerden

Zo zou ik willen reageren op de vragen die de heer Ruijgrok ons stelt. Dit antwoord stelt echter ook vragen aan onze Hervormd-Gereformeerde broeders. Wat gaan zij doen in de huidige ontwikkelingen? We moeten onze zorgen over de kerk neerleggen bij God. schreef ds Van Gorsel. Zeker. maar verder niets? Vraagt God niet ook daden van ons? Zonder God kunnen wij niets doen, zei Augustinus, maar zonder ons wil God niets doen. Misschien zegt hij iets teveel, maar God schakelt ons wel in en handelt wel door ons heen. Wat is onze verantwoordelijkheid vandaag? Zullen alle Hervormd-Gereformeerden inderdaad toegroeien naar een voortzetting van de Hervormde Kerk, die voluit gereformeerd is, los van een plurale SoW-kerk. waarin de dwaling gelijke rechten zal heb-

ben als de waarheid, zo niet meer? Of zullen zij de eenheid met andere Hervormden die niet eens-geestes met hen zijn toch liever willen bewaren dan een eenheid met alle gereformeerde belijders in een echt gereformeerde kerk te zoeken? Met zou geweldig zijn, als alle Hervormd-Gereformeerden niet de dingen maar wat op hun beloop laten. En niet maar hopen dat de situatie (voorlopig) wat dragelijker wordt, door een moratorium of een federatie-opzet of een unie-model (zoals onlangs bepleit door de Confessionele Vereniging). 'Er is een slijtage-slag aan de gang die onze weerbaarheid verzwakt', signaleerde ds Van Gorsel. Waar de boze deze tactieken hanteert, moeten wij elkaar opscherpen, tot grotere bewustwording brengen van waar het op aan komt en helpen tot goede beslissingen te komen. Wanneer zowel de Hervormd-Gereformeerden als wij onze hals buigen alleen onder het juk van Christus en daarom met woord en daad verwerpen wat met Zijn Woord in strijd is. komen we tot een echte voltooiing van de Afscheiding.

Drs. G.J. van Middelkoop is oud-conrector van de Gereformeerde Scholengemeenschap te Rotterdam en oud-rector van de Gereformeerde Scholengemeenschap te Amersfoort.

Beroepen te Amersfoort-Noord

Informatie

Geachte abonnee

Met vreugde kunnen we u berichten dat het aantal abonnees ook tijdens de 75^e jaargang nog steeds toeneemt, waardoor de stijgende portokosten beperkt blijven.

De acceptgirokaarten betreffende het abonnementsgeld van de Reformatie worden omstreeks deze tijd verzonden.

We willen u hartelijk bedanken voor het gestelde vertrouwen dat u in het afgelopen jaar in ons weekblad De Reformatie heeft gehad.

uit de kerken

(sectie Nieuwland): R.J. Vreugdenhil te Langeslag.

Intrede

Zondag 28 november jl werd drs. J.A. Vos, kandidaat uit Kampen door prof. dr. F. van der Pol te

Kampen bevestigd in kerkgebouw Het Anker te Musselkanaal.

Nieuw adres: Jozef Israëlslaan 2, 9581 ER Musselkanaal. Tel 0599-412298.

Adreswijziging

Dr. F. van der Pol. Vijzelpad 37A. 8051 KL Hattem, tel. 038-4445142

Beroepbaar*

Kandidaten:

M.F. Verhoeff, Heemskerckstraat 91, 8023 VJ Zwolle, 038-4541238
K. van Hoek, Oudestraat 87-I, 8261 CT Kampen, 038-3313568

J.J. Drijfhout, Wortmanstraat 38, 8265 AD Kampen, 038-3326239

E.J. Sytsma, Jacob Catsstraat 227, 8265 XP Kampen, 038-3324169

K.F. Dwarshuis, Borneostraat 5, 8022 PA Zwolle, 038-4530790

Verder is beroepbaar

Drs. H. ten Brinke, Boddemate 23, 8014 JJ Zwolle, 038-4659759

Ds. J. Janssen, Wittezoiner 7, 9405 VE Assen. 0592-460352

Eveneens zijn beroepbaar de volgende predikanten:

J. de Wolf, Mignonpad 22, 381h ET Amersfoort, 033-4728793

P.F. Lameris, Curiestraat 42, 7909 BT Hoogeveen, 0528-233481

A. Schei-nga, Sluisstraat 7, 4251 AV Werkendam, 0183-500488

A. Kroezen, Laan van Eekharst 233, 7823 AE Eindhoven. 0591-674015

* Nieuwe opgaven en wijzigingen: **H. Prins**, tel. 038-3331242

Dring er bij mij niet op aan u in de steek te laten. Uw volk is mijn volk, uw God is mijn God, alleen de dood zal scheiding maken tussen mij en u.

N.a.v. Ruth 1:16-17

godsdienst te blijven. Daar ligt voor hen een toekomst, denkt Noömi. Orpa grijpt deze kans aan om in eigen land en met haar eigen goden een nieuwe toekomst op te bouwen, ze keert terug naar Moab.

voor het dienen van de God van Israël, mag ze nu schuilen onder de vleugels van de God van Israël (2:12). En Boaz doet zijn best ervoor haar te laten merken hoe goed het daar toeven is!

Loyaal

Niet welkom

Was het een geinengde verkring waardoor Ruth de God van Israël heeft leren kennen?

Ik weet niet of ze ooit verkriiig heeft gehad met Kiljon. Misschien is ze wel gewoon uitgehuwelijkt. Dat dat huwelijk tegen Gods bedoelingen in ging, is wel duidelijk. De wet is hier ondubbelzinnig over: een Moabitische is niet welkom in de gemeente van de HERE.

Deuteronomium 23:3 Een Ammoniet of Moabit zal niet in de gemeente des Heren komen; zelfs hun tiende geslacht zal nimmer in de gemeente des Heren komen.

Maar ja, het was de tijd van richters, ieder deed wat goed was in eigen ogen.

Noömi zal al lang blij geweest zijn dat haar zoon een meisje vond in dat vreemde land.

Niet gestimuleerd

Van een diepe overtuiging heeft je Noömi niet te verdenken. Als Ruth en Orpa aanstalten maken om met hun schoonmoeder mee terug te gaan naar het land van de God van Israël, ziet zij dit niet als een uitgelezen kans om de beide jonge vrouwen meer vertrouwd te laten worden met deze God. Ze raadt hen liever aan om achter te blijven in hun eigen land, en om bij hun eigen

Maar Ruth denkt er anders over. Ze wil haar schoonmoeder loyaal blijven. Ze is in de loop van de tijd van haar gaan houden. En ze zal (ondanks de gebrekkige toekomstperspectieven voor haar in Betlehem) met haar mee blijven gaan.

Terug gaan is voor haar in de steek laten van haar schoonmoeder. Dat kan ze niet over haar hart verkrijgen.

De woorden die Ruth gebruikt om een eind te maken aan de pogingen van haar schoonmoeder om haar achter te laten in Moab zijn bekend: 'Ruth zeide: Dring er bij mij niet op aan, dat ik u in de steek zou laten, door van u terug te keren; want waar gij zult heengaan, zal ik heengaan, en waar gij zult vernachten, zal ik vernachten: uw volk is mijn volk en uw God is mijn God; waar gij zult sterven, zal ik sterven, en daar zal ik begraven worden. Zo moge de Here mij doen, ja nog erger: voorwaar, de dood alleen zal scheiding maken tussen mij en u.' (Ruth 1:16-17).

Opvallend is dat alles hier cirkelt om haar trouw aan Noömi. Daarom gaat ze mee naar Israël, daarom wil ze de Here God gaan dienen, daarom laat ze haar eigen land achter zich.

Later is dit het ook wat Boaz in haar zo aanspreekt: haar trouw aan Noömi (2:11).

Maar hij kan het ook anders uitdrukken: door via Noömi te kiezen

Royaal

Natuurlijk mag je Ruth niet lezen als een advies om via verkeringen en huwelijken mensen bij Christus en zijn kerk te krijgen. De regel is duidelijk: Je bent vrij om te trouwen met wie je wil, als het maar in verbondenheid is met de Here (1 Korintiërs 7:39).

Maar ik zie er wel de royaliteit in van de God van Israël die via mensen erbij trekt.

Prachtig toch!

Zelfs een Moabitisch meisje krijgt een plekje in de gemeente van God, wet of geen wet.

Ds. J.W. Roosenbrand is predikant van de Gereformeerde Kerk van Groningen-Oost.

In je leven met de Here God neemt de gemeente vaak een belangrijke plaats in. Je doet samen met andere gemeenteleden aan bijbelstudie. Je vergadert in een commissie. Je volgt catechisatie. Je gaat naar de erediensten op zondag.

Hoe vaak ben je dan bewust dat die gemeente van Christus is? En heeft dat gevolgen voor je houding, je gedrag? Christus is het Hoofd van zijn christelijke kerk. De kerk is van Jezus Christus en van niemand anders. Hij is er bij wanneer je als gemeente bij elkaar komt. Hij is er bij als je vergadert, thuis bijbelstudie doet met andere gemeenteleden of naar catechisatie gaat. Paulus schrijft het in die indrukwekkende lofprijzing in Efeze 1. God heeft alles onder zijn voeten gesteld en Hem als hoofd boven al wat is, gegeven aan de gemeente. God de Vader heeft zich niet teruggetrokken, maar Hij regeert door zijn Zoon die zit aan zijn rechterhand. 'Mij is gegeven alle macht in de hemel en op de aarde', zegt Christus in zijn laatste instructies aan zijn leerlingen. Hij heeft de hoogste macht. Bij de rechterhand denken wij aan de belangrijkste plaats. President Clinton nodigt vaak mensen uit met hem te lunchen of te dineren. Het is belangrijk wie er naast hem mag zitten. Het zegt iets over de **vraag** waar de president belang aan hecht. Maar in de bijbel gaat het bij de rechterhand van God om de hoogste macht. Christus neemt die plaats in. Hij regeert over de hele wereld. God plaatst de kerk zo in het spanningsveld van deze wereld. De kerk is van Jezus Christus. Hij regeert. Aan Hem is alles onderworpen. En in alles **wat** er gebeurt, dwars door alle oorlogen heen en geweld, die

beweging van volken over de aarde, laiden die zich heel sterk maken en supermachten die afbrokkelten, maar ook bij aardbevingen, overstromingen en andere rampen, is Christus op weg naar het doel. Zo weet de kerk zich verbonden met alles wat er in de wereld gebeurt. Het is niet ver van je hed. Het is het strijdtoneel waar ons hoofd Christus de strijd aanbindt met zijn en mijn vijanden. Met die Christus weet de gemeente zich nauw verbonden. Daarom bid je voor de wereld tot Christus. **Se** bidt voor mensen die getroffen worden door aardbevingen. Je bidt voor mensen die op de vlucht zijn voor soldaten. Je bidt voor mensen die in onre samenleving ondenit gaan. Je bidt in die dagelijkse strijd.

De strijd is niet ver weg. Het komt heel dichtbij. Christus beschermt en bewaart ons met zijn macht tegen alle vijanden. Die vijanden zijn er dus wel. Christus' heerschappij betekent niet dat **7e** de handdoek al in de ring hebben gegooit. Vijanden: satan, de zondemacht, de wereld. Vijanden die heel dichtbij kunnen komen. Satan weet precies hoe hij gebruik kan maken van je zwakke en sterke plekken. Als je denkt dat je sterk staat, kan satan je juist daar aanvallen. Als je je bewust bent van je eigen kracht, schiet dat gemakkelijk door in hoogmoed. Maar als je een kwetsbare plaats hebt – en wie heeft die **niet** – en je wilt die niet erkennen, je houdt het verborgen, prikt satan er doorheen. Zonder bescherming ben je een prooi voor de vijand.

Christus is het hoofd van zijn kerk. Hij heeft ook de macht om zijn kerk te beschermen tegen vijanden. Maar houd je daar echt rekening mee? Is het merkbaar aan je hou-

ding? Christus heeft het in zijn kerk voor het zeggen. Niemand anders. Er mag **geen** verkeerde leer binnensluipen. Mensen moeten ook niet gaan denken dat de kerk van hen is. Maar als de kerk van Jezus Christus is, die zit aan de rechterhand van God, waarom krijgt de wereld dan zoveel invloed in de kerk? De gemeente van Christus moet de grootste inspanning leveren om nog **een** eigen stijl te bewaren. En alles wat er in de wereld aan ontsprongen gebeurt, zie je ook in de kerk. Wilten we niet het liefst leven op een manier die bij de wereld past? En niet op de manier die bij Christus past en die de **bijbel** ons vertelt. Welvaart is mooi. Je krijgt veel om van te genieten. Maar het is ook een enorme vijand. **Het kan** een afgod worden die je paal dienen. En wie van u kan belijden dat hij die afgod niet dient?

Je maakt deel uit van **een** gemeente. Die gemeente is van Christus. Dat is ook een sterke motivatie voor **gebed**. Christus heeft alle macht ontvangen om zijn gemeente te beschermen. Ook tegen dwaalleer, ook tegen aanpassing aan de wereld, tegen de macht van welvaart. Tegen oneenigheid omdat we het gevoel hebben in een tijd te leven met veel veranderingen. Bidt tot ons Hoofd Christus dat Hij zijn gemeente blijft beschermen tegen alle vijanden. Opdat die gemeente volhardt in het geloof. Opdat de zonde wordt afgewezen en afgoden ontmaskerd. Opdat de eenheid van de gemeente wordt hersteld.

Ds. d. Ophoff is predikant van de Gereformeerde Kerk van Grootegast.

CHRISTELIJKE ETHIEK TUSSEN MOZES EN CHRISTUS

M. te Velde

achtergronden

Enkele maanden geleden publiceerde dr. R.D. Anderson twee artikelen in dit blad over "Bijbelse principes rond de echtscheiding". Eerder dit jaar verschenen twee artikelen over de doodstraf. Naar aanleiding van het laatst verschenen tweetal wil ik graag reageren.

Ik denk namelijk, dat dr. Anderson in zijn artikelen blijk geeft van een andere benadering dan in onze kerken gebruikelijk is. Hij noemt dat zelf ook kort in de inleiding van zijn eerste artikel over echtscheiding: "Ik ben me ervan bewust dat mijn benadering van dit onderwerp iets anders is dan wat vaak aangenomen wordt. Ik ga hier niet uitgebreid in op andere publicaties maar probeer mijn visie duidelijk weer te geven op de vraag hoe wij Gods wet en de gegevens vanuit het Nieuwe Testament behoren te lezen wat echtscheiding betreft".² Hij maakt echter niet duidelijk, wat voor hem de uitgangspunten zijn, waarin hij van de onder ons gebruikelijke opvatting verschilt, en waar hij zijn opvattingen vandaan heeft. Ik vind dat jammer. Dr. Anderson schrijft over kwesties die op het terrein van de ethiek liggen: het gaat over ons handelen als christenen. Mij bespreekt ook actuele vragen: de doodstraf raakt in onze samenleving opnieuw in discussie door de afschuwelijke misdaden waarmee we de laatste jaren geconfronteerd zijn (Dutroux, de Zandvoortse kinderporno-affaire, zinloos geweld), en vragen rond echtscheiding en hertrouwen zijn aan de orde geweest op de Generale Synode in Leusden. Het is een belangrijk

als aan die discussies een bijdrage vanuit de Heilige Schrift wordt geleverd. Want daar zoekt dr. Anderson zijn kracht: zorgvuldig luisteren naar wat de Schrift over de hele linie zegt en daaruit lessen trekken voor vandaag.

Op dat punt zetten echter tegelijk mijn vragen aan dr. Anderson in. Niemand zal willen ontkennen dat de Heilige Schrift een belangrijke, doorslaggevende plek heeft in de bezinning op de christelijke levensstijl. Het goede Woord van God wijst ons de weg. Alleen, het is wel een reële vraag, hoe dat gebeurt. Een paar voorbeelden van vragen die je in dat opzicht kunt stellen: Hoe is de plaats van het Oude Testament ten opzichte van het Nieuwe Testament in hun beider waarde voor de christelijke ethiek? Hoe verhoudt het beroep op de Schrift zich tot redelijk, welkendend argumenteren? In hoeverre kan de Heilige Geest de kerk verder brengen in het verstaan van Gods wil voor ons leven? Over deze en andere vragen is in de christelijke theologie van alle eeuwen nagedacht. En de antwoorden verschillen, ook waar men elkaar vindt in de hartelijke aanvaarding van de Heilige Schrift als Woord van God. Het probleem van de aanpak van dr. Anderson zie ik

hierin, dat hij zich over deze vragen niet uitlaat. Hij wekt de indruk, dat een eenvoudige maar zorgvuldige uitleg van bijbelteksten ons zonder meer kant en klare regels voor ons handelen oplevert. De vragen die ik hierboven noemde, lijken voor hem geen vragen te zijn: in ieder geval gaat hij eraan voorbij. Ik ben van mening dat dat niet kan. Ook wie schijnbaar aan deze vragen voorbijgaat en zich beperkt tot "Schriftstudie", geeft impliciet wel degelijk een antwoord op de vragen rond de plaats en het gezag van de Schrift in de ethiek. Een kernvraag daarbij is verwoord in de titel van dit artikel: ethiek tussen Mozes en Christus. Mijns inziens is de bezinning op ons morele handelen en op ons leven met de Here gebaat bij een open en helder gesprek over deze kwestie.

Douma

Ik zeg dat ook tegen de achtergrond van het nadenken over ethiek zoals dat in de afgelopen decennia in onze kerken heeft plaatsgevonden. Daarbij denk je dan natuurlijk allereerst aan het werk van prof. dr. S. Douma.³ Je kunt gerust zeggen, dat Douma door zijn vele grondige en heldere boeken een stempel gedrukt heeft op de ethiek van de Gereformeerde Kerken. Wat mij in de beschouwingen van Douma het meest opvalt, is de genuanceerdheid ervan. Uiteraard besteedt Douma veel aandacht aan de Schriftgegevens rond een thema. Een specifieke plaats daarbij hebben Gods geboden in de wet van Mozes. Niet voor niets is Douma's tot nu toe meest complete samenvatting van de ethiek zijn *De Tien Geboden*. Want

Douma ziet de Tien Geboden als de kern, waarvan de overige wetten in Exodus t/m Deuteronomium een uitwerking geven. Douma's ethiek is in de eerste plaats gebods-ethiek. Maar Douma vindt het ook heel belangrijk om recht te doen aan de feiten van de werkelijkheid waarin wij leven. Douma prent je in, dat je moet weten waar je het over hebt wanneer je praat over bijvoorbeeld homofilie of genetische manipulatie. En hij hecht veel waarde aan algemeen-menselijke argumenten in de morele overweging. In zekere zin kun je Douma's benadering ook een "ethiek van gezond verstand" noemen. Douma moet weinig hebben van een krampachtige afwijzing van nieuwe mogelijkheden en verschijnselen, een krampachtigheid die zich met schijnbaar geldig Schriftberoep op de been houdt. Het is opvallend dat Douma dikwijls heel welwillend staat tegenover technologische ontwikkelingen in de medische wetenschap en op andere terreinen. Zijn schriftuurlijke uitgangspunten zijn helder, maar de praktische uitwerking laat hem vaak veel ruimte om zaken goed te keuren.

In de gedachtenvorming over de artikelen van dr. Anderson is vooral van belang wat Douma zegt over de functie van het Schriftberoep in de ethiek. In de loop van de jaren is er bij Douma een zekere verschuiving op te merken. In 1972 schreef hij zijn boekje *Voorbeeld of gebod?* Dit was gericht tegen de opvattingen van H.M. Kuitert. Douma benadrukte dat de Schrift, *gekevens* voor de christelijke ethiek normatief zijn: ze zijn niet slechts voorbeeld, maar gebod. Bijna twintig jaar later, in 1992 publiceerde Douma een artikel 'De predikant en het Schriftberoep' in de afscheidsbundel voor prof. dr. C. Trimp.⁴ In dat artikel nuanceert hij zijn eerdere stellingname door te spreken over vier functies van de Schrift: 7e is gids, wachter, richtingwijzer en voorbeeld.

Met de gids-functie van de Schrift bedoelt Douma, dat vaak met een

eenvoudig, direct beroep op de Schrift een weg kan worden bepaald. Zo'n Schriftplaats moet dan echter wel in het geheel van de bijbel verstaan worden, en daarom keurt Douma een rechtstreeks beroep op de mozaïsche wetten af. De Schrift treedt *volgens* Douma op als *wachter* in situaties waarin de politieke, sociale en culturele context zo veranderd is ten opzichte van de bijbelse tijd, dat rechtstreekse aanwijzingen niet te verwachten zijn. De bijbel maakt je dan alert op ontwikkelingen die in het licht van Gods openbaring niet deugen. Een voorbeeld is de jodenvervolging in nazi-Duitsland: vanuit de Schrift klinkt een duidelijk "Nee!", ook al kun je daarvoor geen concrete tekst aanwijzen.

De derde functie van de Schrift is die van *richtingwijzer*. In de bezinning over nieuwe vraagstukken zoals genetische manipulatie en DNA-onderzoek worden we geholpen door bijbelse thema's zoals: eerbied voor het leven, de schepping van alle levende wezens naar hun aard, rentmeesterschap etc. Douma stelt dat de christen hij het beoordelen van deze kwesties hun "gezond verstand" moeten gebruiken, maar dat dan wel door de Schrift moeten laten leiden en corrigeren.

In en naast de drie genoemde functies geeft de Schrift ook *voorbeelden* voor het christelijke leven. Heiligen uit het Oude en Nieuwe Testament kunnen ons een voorbeeld geven van leven in het verbond met de Here. Maar liet belangrijkste voorbeeld is de Here Jezus Christus: de verhouding met Hem en de navolging van Hem geeft het christelijke leven gestalte.

Het zal duidelijk zijn dat voor Douma in veel gevallen een direct beroep op de Schrift niet afdoende is. Altijd moet aansluiting gezocht worden bij de creatuurlijke gegevenheden en vaak moet, in christelijke vrijheid en onder leiding van de Heilige Geest, een verantwoorde afweging gemaakt worden. Douma kent grote waarde toe aan de oud-

testamentische wetten. Maar hij wijst op het grote verschil tussen de oude en de nieuwe 'bedeling': door de komst van Christus kunnen de mozaïsche wetten niet meer als voorheen geldigheid houden als wet.

De Bruijne

Inmiddels is prof. Douma als docent ethiek in Kampen opgevolgd door drs. A.L.Th. de Bruijne. De Bruijne is sinds twee jaar actief als ethicus en heeft zich in die tijd het vakgebied steeds meer eigen moeten maken. Je kunt dus moeilijk van hem verwachten dat hij al een afgeronde visie op het geheel van de ethiek en op de preciese plaats van het Schriftberoep heeft. Wel is uit een aantal publicaties van hem, vooral artikelen in *De Reformatie*, iets op te maken over de richting waarin hij de gereformeerde ethiek wil ontwikkelen.

Uiteraard sluit De Bruijne zich aan bij de traditie waarin ook zijn voorganger staat. De Schrift is buitengewoon belangrijk als richtingwijzer. Toch zet De Bruijne een aantal eigen accenten. Ik denk niet, dat je zijn ethische denken als gebods-ethiek kunt typeren. Duidelijk blijkt dat uit zijn bijdrage aan de discussie over het vierde gebod en de zondagsviering. De opvatting dat het heiligen van de zondag rechtstreeks voortvloeit uit het goddelijk gebod aan Israël om de sabbat te heiligen, voldoet voor hem niet. Hij wijst erop, dat er geen directe nieuwtestamentische toespitsing van dit gebod op de zondag is. Hij houdt vast aan een blijvende kern in dit gebod, maar meent dat je vandaaruit in christelijke vrijheid naar een goede invulling moet streven.⁶

Kenmerkend voor De Bruijne's benadering lijken mij de termen "Geest" en "gemeenschap".

Met het centraal stellen van de Heilige Geest wil De Bruijne op zijn minst aandacht vragen voor de ingrijpende verandering die in het Pinksteren heeft plaatsgevonden.

Het verlossend werk van de Here Jezus Christus vindt een bekroning in de uitstorting van de Geest van Christus op de gelovigen. Voortaan leven zij niet meer voor zichzelf, maar leeft Christüs in hen, door zijn Geest. Die Geest, die in de Schrift ook de Geest van wijsheid en verstand genoemd wordt, bepaalt het leven van degenen die bij Christus horen. Christelijke vrijheid beleefd in gehoorzaamheid aan de Geest van Christus, daar gaat het om. De Geest geeft leiding aan ons leven door de Schriften als het Woord van God ons op het hart te hinden en ons daarmee de weg te wijzen. Hij doet het ook door wijsheid en levenservaring te schenken zodat we in de concrete situaties waarin we gebracht worden uit de voeten kunnen. Hij doet het door in ons een levend, biddend geloof te bewerken, waardoor we in afhankelijkheid van God ons leven voor Hem open leggen. Bij De Bruijne krijgt de Schrift een plaats in het werk van de Heilige Geest in het leven van de gelovigen. De tweede belangrijke factor is de "gemeenschap". De Bruijne sluit zich aan bij nieuwere ontwikkelingen in de ethiek, ook buiten de gereformeerde theologie. Het aandacht vragen voor de gemeenschap is een correctie op een individualistische houding die ook gereformeerden bedreigt. Want je kunt met de bijbel in de hand zeggen: ik ben verantwoordelijk voor m'n eigen daden; ik lees de bijbel zo en daarover moet niemand me lastig vallen. Hiertegenover benadrukt De Bruijne de betekenis van de gemeenschap. God heeft geen losse individuen uitgekozen, maar een gemeente. In de ruimte van de kerk moet onze bezinning op het gelovige morele handelen plaatsvinden. De rol van de christelijke gemeenschap ziet De Bruijne vooral op twee punten: in het samen luisteren naar de Schrift en in het samen vormgeven van ons leven. Samen luisteren naar de Schrift: het is niet goed wanneer elk z'n eigen bijbel heeft. Juist wanneer het mogelijk is

om uit te maken wat de wil van de Here is (bijvoorbeeld inzake homoseksualiteit of inzake de vrouwelijke ambtsdrager) is het van levensbelang om niet iit elkaar te groeien, maar elkaar vast te houden in gezamenlijk luisteren naar de Schrift. Want: het gaat ook om gezamenlijke vormgeving van ons christenleven. De afgelopen decennia geven een vergaande versnippering van de christelijke leveassijl te zicii. De Bruijne vraagt aandacht voor de noodzaak om als christenen een duidelijk getuigenis af te geven, ook door onze manier van leven. We komen steeds meer terecht in een wereld zonder God en zonder christendoin. Dat kan bedreigend zijn, maar het biedt ook de kans om helder en wrcvnd te laten zien dat het leven anders en beter wordt, als je gaat leven van Gods genade in Jezus Christus. Christenen moeten weer meer werk maken van hun identiteit, is de boodschap. Een duidelijk voorbeeld van wat De Bruijne bedoelt is zijn pleidooi voor een sterkere profilering van het christelijke huwelijk, ook door een versteviging van de kerkelijke huwelijksbevestiging. Door zelf een duidelijke inhoud te geven aan liet huwelijk kan de kerk uitholling en nivellering van het huwelijk helpen tegengaan.⁸ Dit concrete voorbeeld maakt duidelijk hoe belangrijk voor De Bruijne de christelijke gemeenschap (de kerk) is in de ethiek.

Anderson

Het zal de aandachtige lezer van dr. Anderson's artikelen niet zijn ontgaan, dat we ons hier in een ander klimaat bevinden. De aandachtspunten en accenten die voor Douma en De Bruijne belangrijk zijn, worden bij Anderson niet vermeld. Bezinning op het cliristelijke leven is bij Anderson niet, zoals bij Douma en De Bruijne, een samenspel van factoren. Hij richt zich uitsluitend op de uitleg van bijhclpassages en ontleent daaraan rechtstreeks ethische voorschriften. De discussie over de standpunten

van dr. Anderson kan m.i. alleen zinvol zijn, wanneer we kijken naar de theologische achtergronden van zijn benadering. Laat ik maar meteen ter zake komen: ik zie duidelijke overeenkomsten tussen de betogen van dr. Anderson en het gedachtengoed van de zogenaamde "Christian Reconstruction"-beweging, ook wel aangeduid als "Theonomie"-beweging. Ik noem kort een aantal punten van overeenkomst:

- * in de wijze waarop dr. Anderson de doodstraf bepleit en met name als het gaat om de inisdaden waarvoor hij de doodstraf van toepassing acht, stemt hij overeen met gezaghebbende "theonomistische" literatuur (overigens is de doodstraf een aangelegen punt in *Christian Reconstruction*);
- * de wijze waarop dr. Anderson zijn standpunt over bijbelse echtscheidingsgronden beargumenteert, lijkt als twee druppels water op liet betoog bij R.J. Rushdoony, *The Institutes of Biblical Law*, 401-415;
- * dr. Anderson legt in zijn artikelen over de doodstraf veel nadruk op wat hij noemt "het principe van de rechtzetting"; dit is een weergave van de Engelse term "retribution" die door voorstanders van *Christian Reconstruction* doorlopend gebezigd wordt;
- * wat bij dr. Anderson een groten-deels verzwegen vooronderstelling is: de blijvende geldigheid van de oudtestamentische wetten, is in de theonomie-beweging een uitgewerkt en fundamenteel principe.

Vanwege de (minstens schijnbare) overeenkomsten met de visie van dr. Anderson lijkt het me goed om in de volgende twee artikelen het gedachtengoed van deze beweging te introduceren en de confrontatie ermee aan te gaan. Ik hoop dat via deze omweg het gesprek over de bijdragen van dr. Anderson gediend wordt.

¹ Over echtscheiding: *De Reformatie* 74.42 (31 juli 1999), 919-922 en 74.43 (14 augustus 1999), 943-946. Over de doodstraf: *De Reformatie* 74.14 (9 januari 1999), 294-297 en 74.15 (14 januari 1999), 317-319.

² *De Reformatie* 74.41 (31 juli 1999), 419.

De impressie die ik geef van Douma's ethiek is gebaseerd op zijn tot nu toe verschenen werk. Na de afronding van dit artikel kwam het deel Grondslagen in zijn *Handboek Ethiek* uit. Een vluchtige kennisname hiervan bevestigt op de meeste punten de weergave die ik bied, terwijl in sommige opzichten de accenten iets anders geplaatst worden.

³ J. Douma, 'De predikant en het Schriftberoep', in: F.H. Folkerts e.a. (red.), *Anibet en aktualiteit. Opstellen aangeboden aan Prof. Dr. C. Trimp ter gelegenheid van zijn afscheid als hoogleraar aan de Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken in Nederland op 2 december 1992* (Haarlem: Vijlbrief, 1992), 223-235.

⁴ In een drietal artikelen confronteert De Bruijne zich met het ethisch denken van zijn voorganger, vooral op het punt van het Schriftberoep: 'Verantwoord handelen', *Be Reformatie* 73.30 (13 juni 1998), 'Ethiek en bijbel', *De Reformatie* 73.37 (20 juni 1998), 'ethiek en spiritualiteit', *De Reformatie* 73.38 (27 juni 1998).

⁵ 'Op de bres', *De Reformatie* 74.29 (24 april 1999), 639-643.

⁶ Daarnaast komen in de eerder genoemde Reformatie-artikelen naar voren: het belang van de geschiedenis, de navolging van Christus, de noodzaak om binnen bijbelsthematische kaders te denken.

⁷ 'Het homohuwelijk en de gevolgen voor de kerken', *De Reformatie* 73.7 (15 november 1997), 137-141 en 'Kerkelijk huwelijk en zoutend zout', *De Reformatie* 73.8 (22 november 1997), 161-165.

⁸ Mijn bedoeling met de verwijzing naar Christian Reconstruction is niet, om dr. Anderson in een bepaalde hoek te plaatsen, maar om breder zicht te krijgen op de achtergronden van zijn benadering.

VADER U HIERBOVEN

Na de tafel

Vader, W hierboven,
U willen wij loven,
want Gij hebt zo mild en goed
met genade ons gevoed.
En Christus Hosanna,
door wie wij gezegend zijn
met het hemels manna.

Waarheid en victorie,
alle eer en glorie,
dankzegging en heerlijkheid
zij U, God van eeuwigheid.
Die ons geeft te delen
brood tot spijze voor vandaag,
wijn genoeg voor velen.

Wil het offer nemen,
Vader in de hemel,
dat wij aan uw naam voldoen
dankzij Christus die verzoent.
Hij heeft voor ons allen
alle schulden afbetaald
naar uw welgevallen.

Neem ons dankbaar amen
met de lofzang samen,
en vergeef wat U weerspreekt
en voltooi wat nog ontbreekt.
Maak ons heel, o Vader,
in het schijnsel van uw licht,
weerglans van genade.

Den Vater dort oben - nach dem Tische BWV 292

Tekst: Michael Weisse 1531

Melodie: Michael Weisse 1531

Herdichting: Ria Borkent 1996

Kopijformulieren Handboek 2000

Graag ontvangen wij de nog
niet ingezonden
kopijformulieren
zo spoedig mogelijk terug,

Rapporten.....

Postbus 10 - 3750 GA Bunschoten-Spakenburg
Tel (033) 299 79 99 - Fax (033) 299 79 98

DIACONALE HULP

'NAAR BUITEN' 2

J. Lenting

diaconaat

Gaat het bij diaconale hulpverlening om 'de geloofsgenoten', zodat het een **binnenkerkelijke activiteit blijft, of reikt de diaconale opdracht verder dan de kerkmuren?**

Die vraag wordt de laatste jaren indringend door **diakenen** en ook door verschillende gereformeerde auteurs gesteld.

De antwoorden zijn anders dan vijentwintig jaar geleden.

In het vorige artikel werd aangegeven dat de afwijzing van het werelddiaconaat in de jaren zeventig geleid heeft tot verwaarlozing van alle extern gericht diaconaat. In dit laatste

artikel een noodzakelijke correctie op deze ontwikkeling en een pleidooi voor meer diaconaal-missionaire activiteiten naar 'buiten'. Daarbij gaat het ook over de onderscheiden verantwoordelijkheden van ambt en gemeente.

Extern diaconaat is geen werelddiaconaat

Het vorige artikel werd afgesloten met een positieve bemoediging van de diaconale taak van de kerk in de samenleving. In dit artikel willen we wat dieper ingaan op de onderscheiden verantwoordelijkheden van diakenen en gemeenteleden bij extern gericht diaconaat.

Dr. C. Trimp heeft aangetoond dat op de achtergrond van deze discussie over 'extern diaconaat' meespeelt de klassieke kuyperiaanse onderscheiding van de kerk als instituut (die het Woord verkondigt) en de kerk als organisme (de gelovigen die particulier geroepen zijn

tot daden van barmhartigheid). Trimp – en De Ruijter mei hem – verwerpen dit kuyperiaanse schema.

Zonder van werelddiaconaat te willen spreken zien zij de noodzaak in van hulpverlening buiten de vrijgemaakt-gereformeerde context. De relatie met evangelieverkondiging wordt daarbij voortdurend beklemtoond. Iets wat in het werelddiaconaat werd gemist.

De Ruijter verzet zich ook tegen de gedachtegang dat alleen tot *kerkelijke* taak gerekend mag worden wat uit de Schrift afgeleid kan worden als *ambtelijke* taak.

dat dan het optreden en de

taak van de gemeente versmald wordt tot haar ambtelijk optreden. Als de ambten worden gezien in het licht van de toerusting van de gemeente, kan hier geen sprake zijn van een tegenstelling.

“Waar voor de gemeente een roeping tot dienstbetoon ligt, ziet de ambtsdrager zich geroepen toerustend voor te gaan”.

Het valt op dat Trimp en De Ruijter bij 'extern gericht diaconaat' veel eerder denken aan diaconale activiteiten en projecten in de directe nabijheid van de plaatselijke gemeente, dan aan mondiale hulpverleningsprojecten die gelijkenis vertonen met werelddiaconaat.

Je kunt zeggen dat de vraagstelling sinds 1971 is verschoven van:

“mogen diakenen de nood van de wereld lenigen in een ontwikkelingsland”, naar de vraag: welke (extern gerichte) diaconale of missionair-diaconale activiteit kan de plaatselijke gemeente+diakenen oppakken buiten de eigen gemeente.

Omdat deze vraagstelling anders is dan die van 1971 kunnen we ook niet met de antwoorden van 1971 volstaan die betrekking hadden op werelddiaconaat.

Extern diaconaat is: het Evangelie laten zien

In publicaties en congressen ter voorbereiding op voorstellen aan de synode van Leusden t.a.v. Zending en Hulpverlening, is het thema 'extern gericht diaconaat' o.m. door Te Velde, Griffioen en Venema en Van de Kamp in positieve zin aan de orde gesteld.

Veel van deze nieuwe meningsvor-

ming is terug te vinden in de brochure 'Liefdedienst aan allen'. Dit boekje verscheen op verzoek van het Diaconaal Steunpunt en De Verrc Naasten in maart 1999 en werd geschreven door ds. Henk Venema.

Heel het boekje van Venema is een pleidooi oin op verantwoorde wijze een positieve invulling te geven van de diaconale taak tot hulpverlening aan naasten buiten de kerk.

Gradaties in verantwoordelijkheid.

Het aanbrengen van een scheiding tussen enerzijds de gemeenteleden die wél en anderzijds de ambtsdragers die géén verantwoordelijkheid hebben voor de liefdedienst aan allen is een gekunsteld onderscheid dat geen recht doet aan de werkwijze van de ambtelijk gestructureerde gemeente

In dit verband is het belangrijk om oog te hebben voor 'gradaties in verantwoordelijkheid'.

Bij extern gericht diaconaal kunnen zowel de geincentive als de ambtsdragers een (verschillende) verantwoordelijkheid hebben. In het verleden is er te ongenueanceerd gewerkt met een allesomvattend, massief verantwoordelijkheidsbegrip: als gemeenteleden verantwoordelijk zijn voor de hulp aan 'de wereld in nood' dan kunnen (mogen) de diakenen dus niet verantwoordelijk zijn.

Ook Hendriks blijft in zijn CDC-toespraak van 1992 een wat gekunsteld onderscheid maken tussen de *ambtelijke* verantwoordelijkheid en de *gemeentelijke* verantwoordelijkheid ten aanzien van 'extern gericht diaconaat'.

In de congresbundel 'Zending in beweging' ter voorbereiding op het gelijknamige congres in 1995, heeft Dr. M. te Velde deze gedachten-gang afgewezen. Enkele citaten:

Zending en hulpverlening 1995

"Het betonen van barmhartigheid aan de huisgenoten des geloofs en aan anderen die op onze weg worden geplaatst is de taak van de ambtelijk gestructureerde gemeente. D. w. z. dat werk is niet hefwerk van de diakenen en het is ook niet hefwerk van de gemeente, maar altijd het werk van de gemeente met de ambtsdragers als 'toerusters' en met vooral de diakenen als voortrekkers en 'dienstgeleiders' op het terrein van de praktische uitvoering. Je moet hier altijd met twee woorden spreken en niet proberen de zaak naar één van helde kanten (gemeente of ambtsdragers) op te lossen."

"Als de individuele gelovige barmhartigheid bewijst, dan kun je dat 'particuliere' barmhartigheid noemen. Maar hef is tegelijk ook 'gemeentelijke/kerkelijke barmhartigheid. Hoe zou christelijke barmhartigheid, in de naam van Christus en door de liefde uit Christus bewezen, immers ooit niet-kerkelijk genoemd kunnen worden? En hoe zouden we heb 'gemeentelijk' ooit tot het werk van de ambtsdragers kunnen beperken? Her is niet juist om alleen kerkelijk fewillen noemen datgene wat door ambtsdragers wordt gedaan of wat rechtstreeks onder hun leiding staat. Het is niet juist als we de gemeente alleen zien functioneren, daar waar de ambtsdragers actief en present zijn. Kerk-zijn is ook dat wat de gelovigen zelf doen op hun eigen plek."

M. te Velde

Hier wordt het verkeerde dilemma tussen particuliere gemeenteleden

(die wel extern diaconaal gericht mogen zijn) en de kerk en haar ambten (die dat niet zouden mogen) terecht afgewezen.

Als er een verantwoordelijkheid ligt voor gemeenteleden t.a.v. de nood in de wereld, dan ontstaat er daarmee ook een verantwoordelijkheid voor de ambtsdragers, voor de gemeente en omgekeerd. De impulsen voor extern gericht hulpbetoon kunnen zowel bij de diakenen als bij de gemeente vandaan komen. Het is niet mogelijk en niet nodig om daartussen een strikte waterscheiding aan te brengen.

Als we zeggen dat de diakenen voorop moeten gaan in het activeren van de diaconale gemeente dan kan dat ook betekenen dat diakenen zelf het voortouw nemen bij een 'extern diaconaal project', ook al zullen zijn de gemeente daar maximaal bij inschakelen.

Belangrijker dan dit subtiel onderscheiden van verantwoordelijkheden is de vraag: hoe kunnen we in dit project het Evangelie op een geïntegreerde manier brengen en zichtbaar maken.

De kerk moet zich in zulke projecten niet laten afficeren als hulpverlener in maatschappelijke nood die er is voor de samenlevingsopbouw.

Geluiden van anderen

Ook niet-vrijgemaakte auteurs hebben zich uitraard in het extern diaconaat verdiept. Zo heeft A. Noordegraaf in zijn 'Oriëntatie in het diaconaat' een hoofdstuk gewijd aan het thema diaconaat en samenleving.

Hij stelt de vraag in hoeverre de kerk als instituut (c.q. de diaconie) hulp moet bieden aan een samenleving in nood of dat zij dit moet overlaten aan de eigen verantwoordelijkheid van gemeenteleden. Hij spreekt in dit verband over de smalle weg tussen de Scylla van de verkerkelijking van het leven en de Charybdis van kerkelijke introvertie.

Zijn antwoord is overtuigend:

"Altijd zal het erom moeten gaan dat in het diakonale werk – ook in de breedte van de noden van de samenleving – de verbinding met het getuigenis van Gods geboden en beloften aanwezig blijft. Diakonale arbeid is geen samenlevingsopbouw ook al kunnen diakenen en gemeenteleden in facetten van deze arbeid participeren.

We wijzen een introverte kerkelijkheid die geen oog heeft voor de sociaal-ethische aspecten van de diakonia af. Wij verwerpen ook een vermaatschappelijking van de kerkelijke praxis, waarbij de kerk verwordt tot een maatschappelijke actiegroep.

Diakonaat is getuigenis metterdaad in de samenleving, niet conform de normen van een of andere welzijns-politiek, maar overeenkomstig Gods Woord.

Het is de liefde van Christus die drijvend motief is in de dienst jegens de samenleving"

Introvert of extravert?

Noordegraaf noemt isolement en aanpassing beide verkeerde antwoorden op de uitdaging van een geseculariseerde wereld in nood. Hij kiest voor de weg van de penetratie.

"Het diakonaat van de gemeente in een geseculariseerde wereld heeft alleen maar toekomst als we kwetsbaar en weerbaar op onze post blijven in de wapenrusting van God (Efez. 6: 10-20).

Belangrijk voor de doorvertaling van het Evangelie naar buiten toe is dat de woorden niet stukbreken op de daden. Een gemeente waar daadwerkelijk iets zichtbaar wordt van de liefde van Christus Jezus jegens de slachtoffers en de armen zal ook in onze tijd vragen oproepen en aanstekelijk werken" (Noordegraaf, blz. 168).

Hij concludeert dan ook: "zonder opdringerigheid, zonder valse prenties zullen diakenen bescheiden, maar duidelijk mogen laten horen dat fundamenteel voor alle welzijn het herstel van de relatie met God

door Jezus Christus is (Matth. 6:33; 16:26)

Diakonaat is immers geworteld in de dienst van Christus Diakonos, de Redder van ons totale bestaan".

Balans

Er is alle reden om de diakonale aandacht van gemeente en diakenen meer te richten op de nood in de nabijheid van de kerk. Niet als op zichzelf staande 'noodhulp', maar als zichtbare tekenen van het Evangelie.

Uit het voorgaande wordt duidelijk dat afwijzing van werelddiakonaat niet mag betekenen dat diakonaat alleen maar binnenkerkelijk mag zijn.

Zeker vandaag mag het diakonaat – met inachtneming van het getuigenis van de Schrift – barmhartigheid betonen aan mensen in de omgeving van de kerk die in nood verkeren.

Zo kan het Evangelie zichtbaar worden gemaakt.

Het is te verwachten dat zodoende ook meer gecombineerde missionair-diakonale projecten vanuit de gemeente ontstaan. Daarbij is het diakonaat geen 'worm aan de missionaire hengel' maar het metterdaad laten zien van het Goede Nieuws (A. Noordegraaf).

Enkele slotopmerkingen voor de kerkelijke praktijk

1. De brochure 'Liefdedienst aan allen' is verspreid onder alle diaconieën en predikanten. In dit boekje is de ontwikkeling in het gereformeerde denken over 'extern gericht diakonaat' goed op een rij gezet. Een gedegen meningsvorming over dit thema aan de hand van dit boekje is prima mogelijk en ook nodig voordat (ondoordacht) met allerlei praktijkprojecten wordt begonnen.
2. Het zou goed zijn dat in de discussie over 'extern gericht diakonaat' onderscheid wordt ge-

maakt tussen werelddiakonaat zoals dat in de zeventiger jaren door de gereformeerde kerken werd afgewezen en extern gericht diakonaat dat hulp biedt in nood rondom de plaatselijke gemeente. Het extern diaconaal optreden van de gereformeerde kerken is ten onrechte verwaarloosd en geremd door onze afwijzing van het werelddiakonaat.

3. Het onderscheid tussen kerkelijk/ambtelijk diakonaat enerzijds en gemeentelijk/particulier diakonaat anderzijds is door diverse auteurs overtuigend afgewezen als een onbijbelse en onvruchtbare scheiding in de roeping van de kerk tot dienstbetoon. Kerk-zijn is ook wat de gelovigen zelf doen op hun eigen plek. Dit besef en deze houding zullen we met elkaar moeten aanleren.

Het is niet zo dat de verantwoordelijkheid voor 'extern diakonaat' of geheel bij de gemeenteleden of geheel bij de diakenen behoort te liggen. Als barmhartigheidsbetoon 'naar buiten' een taak is van de gemeente, hebben zowel de diakenen als de gemeenteleden een verantwoordelijkheid. Die verantwoordelijkheid kan zowel de initiëring, de stimulering, de coördinatie en de uitvoering betreffen. Daarbij blijft het vertrekpunt: de diakonale opdracht is aan de *diakonale gemeente* toevertrouwd.

4. In onze geseculariseerde samenleving hebben gecombineerde missionair-diakonale projecten meer uitstraling dan 'klassieke' vormen van evangelisatie waarbij de buitenkerkelijke zich al gauw een bekeringsobject voelt. "De principiële prioriteit van het Woord van God in de realisering van het heil behoeft geen afbreuk te doen aan het gegeven, dat dienstbetoon in Christus' naam in zichzelf een getuigenis

is van Gods reddende liefde" (A. Noordegraaf)

5. Als diakenen en gemeenteleden participeren in diaconale projecten gericht op de nood in de samenleving (bijvoorbeeld samen met de burgerlijke overheid of samen met andere instanties), dan vraagt de diaconale daad als uiting van de liefde van Christus altijd weer om het getuigenis van Zijn reddende liefde. Dat onderscheidt de diaken van de overheidszorg die gebaseerd is op wettelijke rechten en plichten. Als er ruimte is om die houding te praktiseren is het mogelijk om projectmatig samen te werken met anderen (instanties, overheid, kerken). Dat zal altijd een zekere spanning met zich meebrengen omdat de overheid en de andere partners de kerk zien als maatschappelijke groepering die zich de nood van de wereld aantrekt.

6. Het komt de verkondiging van

het Evangelie en de uitstraling van de kerk in de samenleving zeer ten goede als plaatselijke kerken diaconaal-missionair present zijn in de plaatselijke samenleving. Bovendien wordt zo ook de interne gemeenteopbouw bevorderd.

Dat vraagt om een meer externe gerichtheid van diakenen en gemeenteleden.

Zij mogen in hun eigen omgeving doen wat hun hand vindt om te doen en hoeven niet de nood van de wereld op hun schouders te nemen.

J. Lenting is als diaconaal consulent werkzaam op het Diaconaal Steunpunt te Zwolle. Hij adviseert diakenen o.m. bij de opzet van externe diaconale projecten en activiteiten.

uit de kerken

Persbericht

De rector van de Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) in Nederland maakt bekend dat - zo God wil - de viering van de 145e dies natalis plaatsvindt in een bijeenkomst op maandag 6 december 1999.

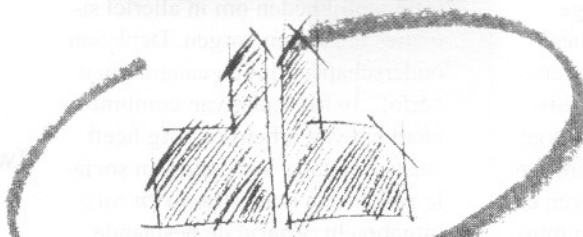
Dr. J. van Bruggen zal een rede uitspreken onder de titel *'Paulus, apostel voor heidenen'*.

De bijeenkomst wordt gehouden in de aula van de universiteit, Broederweg 15 te Kampen; aanvang 19.30 uur. Belangstellenden wordt gevraagd om 19.15 uur aanwezig te zijn.

Radiokerkdienst

Op D.V. 5 december a.s. (11.00 uur) zal de Stichting Zendtijd voor Kerken een radiokerkdienst uitzenden vanuit de Gereformeerde Kerk te Waddinxveen. Voorganger zal in deze dienst zijn ds. E. Brink.

donatus

Verzekert

van Avonddmaalstel tot Zadeldak
alles onder uw kerkelijk dak!

Verzekerd zijn bij Donatus is een geruststellend gevoel.

Al sinds 1825 dé verzekeraar voor uw kerkelijke eigendommen,
maar ook voor al uw andere verzekeringsaangelegenheden.

Vraag vrijblijvend onze brochure of offerte of maak een afspraak voor
een vrijblijvend persoonlijk gesprek.

Postbus 500
5240 AM Rosmalen

Hoff van Hollantlaan 8
Tel. 073 5221700 - Fax 073 5221717

GELOOFWAARDIG VERZEKERD

KNELPUNTEN ROND VERLOF

M. Wilcke-van der Linden

samenleving

Nederland telt twee miljoen mensen die problemen hebben met het combineren van arbeid en zorg. Dat is een op de drie werknemers. Mannen en vrouwen die kiezen voor een andere taakverdeling zien geen kans om daar zonder strubbelingen vorm aan te geven. Volgens staatssecretaris Verstand van sociale zaken komt dit door knelpunten in regelgeving en voorzieningen zoals gebrek aan kinder- en buitenschoolse opvang en het verschil tussen arbeids- en schooltijden. Werkgevers zijn niet altijd flexibel en het gezinsleven laat zich niet van de ene op de andere dag veranderen.

Steeds meer werk wordt gedaan in minder tijd. Dat geldt zowel voor betaalde als voor onbetaalde arbeid. Voor veel werknemers is de afgelopen tijd de arbeidsduur teruggebracht tot 36 uur. Ook zijn meer werknemers in deeltijd gaan werken. Niet altijd wordt die arbeidsduurverkortung omgezet in werkgelegenheid voor anderen. Daardoor moet zeker in kleinere bedrijven en instellingen hetzelfde werk in minder tijd gedaan worden, met minder mensen.

Ook voor onbetaalde zorgarbeid geldt dat er meer moet gebeuren in minder tijd. Terwijl aan de ene kant de vraag naar zorg stijgt, hebben steeds minder mensen de gelegenheid daadwerkelijke zorg te bieden.

Doorgaans zijn het vrouwen die onbetaald zorgarbeid verrichten. Nu steeds meer vrouwen toetreden tot de arbeidsmarkt, hebben zij minder tijd voor het geven van onbetaalde zorg.

Vanwege de drukte in privé-sfeer en op het werk is het niet verwonderlijk dat de laatste tijd steeds meer behoefte is ontstaan aan verlofmogelijkheden om in allerlei situaties te kunnen zorgen. Denk aan ouderschapsverlof en calamiteitenverlof. In het kader van combineerbaarheid van arbeid en zorg heeft staatssecretaris Verstand van sociale zaken een nota Arbeid en zorg uitgebracht waarin de bestaande verlofregelingen meer op elkaar afgestemd en uitgebreid worden. De bedoeling is dat alle voorstellen uiteindelijk worden opgenomen in de Algemene wet arbeid en zorg. Het kabinet heeft al toegezegd mee te betalen aan een wettelijk recht op tien dagen betaald zorgverlof voor werknemers. In de praktijk betekent dit dat werknemers straks korte tijd vrij kunnen nemen om voor een zieke partner of een ziek kind te zorgen. Daarbij krijgen ze 70 procent doorbetaald van hun brutoloon. Wel zijn er twee beperkin-

gen. Het recht op verlof geldt alleen voor de verzorging van partner of kinderen, niet voor elders wonende ouders. En de werkgever mag het verlof weigeren als de werknemer beslist niet gemist kan worden. Vooral in een kleine onderneming kan dat zich voordoen.

Door alle verlofregelingen die er nu bestaan, wordt het voor werkgevers niet bepaald eenvoudiger om dezelfde bedrijfsresultaten te blijven boeken. De werkdruk en de stress bij werknemers zullen mogelijk nog meer toenemen. Er moet zoveel gemanaged worden rond arbeidstijden, verlof en scholing dat een arbeidsorganisatie alleen daardoor al vol werkdrukverhogende onrust is. Wat dat betreft verdient het pleidooi van het GMV voor een verlostippenkaart serieuze aandacht. Alle verlof- en adv-uren kunnen worden gespaard en door de werknemers worden ingezet voor de verschillende vormen van verlof waaraan iemand gedurende zijn arbeidzaam leven behoefte heeft.

Tweeverdienersmodel

Door het betaalde zorgverlof is het nu mogelijk dat in onvoorziene situaties zoals de ziekte van een kind werknemers een korte tijd van de arbeidsplicht worden ontheven. Op zich is dat een goede zaak. Ook van de werkgever mag een bijdrage worden gevraagd om ervoor te zorgen dat deze noodzakelijke zorgarbeid in onze samenleving kan plaatsvinden. Maar hoewel het zorgverlof een gezinsvriendelijke indruk maakt, zitten er verschillende haken en ogen aan het verlof. Het kabinet gaat uit van het ge-

ven dat zowel mannen als vrouwen deels buitenshuis werken en deels voor de kinderen zorgen. De in de inleiding genoemde knelpunten hangen volgens staatssecretaris Verstand vooral samen in het kostwinnersdenken. Vooral van mannen wordt nu verwacht dat ze fulltime beschikbaar zijn. Met het verrichten van zorgtaken wordt geen rekening gehouden. Naar verwachting zullen mannen en vrouwen in de 21ste eeuw zich steeds meer losmaken van de traditionele rollen van kostwinners (mannen) en verzorgsters (vrouwen). Maar het denken van veel werkgevers en werknemers is hierin nog niet meegroeid. Veel arbeidsorganisaties kampen met weerstand tegen vermenging van privé- en bedrijfseconomische belangen. Dat moet volgens het kabinet veranderen. Zowel mannen als vrouwen moeten arbeid en zorg combineren. De nota *Arbeid en zorg* gaat uit van het zogenaamde combinatiemodel. In die benadering hebben mannen en vrouwen de zorgtaken gelijk verdeeld en hun werktijden daarop afgestemd. Hebben zij kinderen, dan werken zij idealiter allebei in een driekwart baan, zorgen allebei een deel van de week zelf voor de kinderen en besteden een deel van de zorg uit. Het zorgverlof is nu bedoeld als een logisch uitvloeisel van het tweeverdienersmodel waarin ouders alleen nog maar bij de gratie van dat verlof hun kinderen kunnen bijstaan als de nood aan de man is.

De visie van de regering wordt wat betreft dit zorgverlof dus niet bepaald door de waarde die aan zorg kan worden toegekend maar door de economische waarde van betaalde arbeid. Men had gehoopt dat door de verdeling van betaalde arbeid er ook een herverdeling zou komen van onbetaalde arbeid. Maar dat bleek een illusie. Daarom wordt er nu bijvoorbeeld flink geïnvesteerd in de uitbreiding van kinderopvang en betaald zorgverlof. Zorg voor kinderen mag geen bar-

rière vormen om de arbeidsmarkt op te gaan. Maar er wordt niet geïnvesteerd in gezinnen die de zorgtaken volledig zelf op zich hebben genomen. De vrijheid om binnen het gezin een zelfstandige keuze te maken voor arbeid of zorg wordt daarmee verder onder druk gezet. Ook uit het voorstel van Verstand om bijstandsmoeders met kinderen onder de vijf jaar een sollicitatieplicht op te leggen blijkt wel hoe weinig oog zij heeft voor de waarde van zorgarbeid binnen het gezin. Met haar voorstel wordt alleenstaande moeders de mogelijkheid ontnomen hun opvoedingsverantwoordelijkheid te nemen. Aan de andere kant worden voorstellen gedaan om ouders bij de opvoeding te helpen. Zo worden door bepaalde bewindslieden in verband met het toenemend aantal ontspoorde jongeren verplichte oudercursussen bepleit. En omdat als gevolg van het tweeverdienersmodel veel gezinnen te kampen hebben met een overgeorganiseerd leven en alle problemen van dien, is een commissie dagindeling ingesteld. Zo wordt het paard voortdurend achter de wagen gespannen.

Overigens is er ook vanuit onverwachte hoek kritiek op liet zorgverlof gekomen. Zo is de feministische hoogleraar economie Henriëtte Maassen van mening dat door dit verlof de beloningsverschillen tussen mannen en vrouwen zullen toenemen. Naar verwachting zullen immers vooral vrouwen met jonge kinderen gebruik maken van zorgverlof. Bedrijven met veel vrouwelijke werknemers zullen dus meer kosten voor zorgverlof maken en hierdoor wordt het volgens Maassen voor werkgevers minder aantrekkelijk om vrouwen in dienst te nemen. Werkgevers zullen volgens haar ook minder geneigd zijn om vrouwen promotie te laten maken naar beter betaalde functies met meer verantwoordelijkheid in het bedrijf. Het gevolg is dat de kansen van vrouwen op de arbeidsmarkt minder worden.

Eigen keuzen

Voor veel vrouwen is de combinatie van arbeid en zorg zwaar. Daardoor hebben zij te maken met overbelasting en stress. Dit is ook een van de belangrijkste redenen dat veel vrouwen bewust kiezen voor een kleine deeltijdfunctie. Het verlenen van zorg zal echter initieel belastend zijn als meer mensen daar de gelegenheid voor hebben. Uit dat oogpunt is het belangrijk dat ook mannen naast hun betaalde baan tijd nemen voor zorgverplichtingen.

Het is goed dat gestimuleerd wordt dat werknemers in deeltijd (kinderen) gaan werken of gedurende bepaalde periodes verlof op kunnen nemen. Aan gezinnen behoort echter zelf te worden overgelaten waar het evenwicht tussen arbeid en zorg ligt. Er moet ook aandacht zijn voor die gezinnen waar ouders hun taken zo onderling verdelen dat op het momenten dat de kinderen thuis zijn, ook een van de ouders er is. Om daaraan meer recht te doen heeft het GPV een kindgebonden budget voorgesteld. Het geld dat beschikbaar is voor kinderopvang zou in dit voorstel rechtstreeks over de gezinnen verdeeld moeten worden. Ouders kunnen daarmee in eigen verantwoordelijkheid bepalen hoe aan de opvang vorm wordt gegeven. Met het geld kan namelijk zorg worden ingekocht bij een kinderopvangcentrum of een gastouder, maar ouders kunnen er ook voor kiezen dat een van beiden buitenshuis werkt en de ander de zorg voor de kinderen op zich neemt. Tevens wordt hiernee zichtbaar gemaakt dat er een maatschappelijke waardering bestaat voor zorgtaken, ook als ze thuis worden verricht.

Drs M. Wilcke-van der Linden is docente aan de Evangelische Hogeschool en aan de Gereformeerde Scholengemeenschap Guido de Brès.

GAAT, STILLEN IN DEN LANDE

lied van de week

'Op, op, die 't rijk bewonen, uw Koning tegemoet'- dit lied uit de *Hervormde Bundel 1938* (nr. 4) zal diverse lezers wel bekend zijn. Het lied is in een nieuwe bewerking van S.P. de Roos en Jan Wit opgenomen in het Liedboek, en fungeert als 'lied van de week' voor zondag 12 december.

De dichter van het oorspronkelijke, Duitse lied was Johann Rist, die in 1607 in Ottensen bij Hamburg werd geboren. Hij was een veelzijdig man; hij studeerde onder meer theologie, medicijnen, rechten en natuurkunde in toentertijd befaamde wetenschappelijke centra zoals Rostock, Leiden, Utrecht en Leipzig. Als predikant was hij vanaf 1635 verbonden aan de gemeente te Wedel. Hij zou hier tot zijn dood in augustus 1667 werken. Al tijdens zijn leven was hij een gevierd dichter. Zo kreeg hij in 1645 de keizerlijke titel *Poeta Laureatus*. Rist stichtte in 1660 een 'Dichter-Academie'. Deze academie moest zorgen dat de barokke lyriek van haar overdadigheid, haar weelderigheid bevrijd werd, en terugkeerde tot de eenvoud van het ware.

Het is goed mogelijk dat het lied 'Auf, auf, ihr Reichsgenossen' ontstaan is tijdens de Dertigjarige Oorlog (1618-1648), waarvan Rist en zijn gemeente de verschrikkingen aan den lijve ondervonden hebben. In ieder geval zal de pastor aan deze oorlog gerefereerd hebben in het (oorspronkelijke) vierde couplet: 'Und wenn gleich Krieg und Flammen uns alles rauben hin...'

Een mooi voorbeeld dat een bepaalde historische context van invloed kan zijn op hoe men in een bepaalde periode met een bestaand kerklied om kan gaan, treffen we aan in de eerste versregel van de

eerste strofe. Het gaat dan om de term 'Reichsgenossen' (rijksgenoten). Toen het lied in 1938 opgenomen werd in de *Hervormde Bundel*, kon men nog ongedwongen zingen over 'die 't rijk bewonen'. Toen kwam echter de Tweede Wereldoorlog. En het is begrijpelijk dat in de tijd na deze oorlog, waarin de verschrikkelijke herinneringen nog springlevend zijn, de term 'Reichsgenossen' op bezwaren stuitte. Het woord bracht allerlei nare associaties met zich mee. Daarom is niet alleen gekozen voor een andere, maar zelfs voor een benaming die tégengesteld is aan die associaties: 'stillen in den lande'. In de kerkgeschiedenis worden zo de bevinde-lijk gereformeerden wel aangeduid. Maar in de context van dit lied moeten we terug naar de oorspronkelijke herkomst van de typering. En dan komen we terecht bij Psalm 35 vers 20, waar de psalmist godvruchtige mensen, die een vreedzaam en zachtmoedig leven leiden, aanduidt met de 'stillen in den landen'. Het oorspronkelijke lied van Rist stond in een bundel waarvan de titel nuttige informatie geeft over de inhoud van het liedboek: *Sabbathische Seelenlust, das ist: Lehr-Trost- Vermahnung- und Warnungsreiche Lieder über alle sonntägliche Evangelien* (Lüneberg 1651). Uit deze titel leren we dat de bundel liederen bevatte bij de 's zondagse evangelielezingen. Welnu, het lied 'Auf, auf, ihr Reichsgenossen' is geschreven bij de evangelielezing voor de eerste adventszondag. De thematiek van deze zondag is als volgt samen te vatten: 'Wees getroost, want Koning Christus komt om u te helpen'. Deze boodschap is ook de kern van het lied van Rist. Op de

eerste adventszondag kreeg de gedachte van het *köningschap* van de komende Heer volop aandacht. Zo ook in het lied, bijvoorbeeld doordat de tweede regel van bijna alle coupletten (uitzondering str. 4 en 6) spreekt over de komende Koning. Op de eerste zondag van advent werd gelezen uit Matteüs 21:1-11 waar verhaald wordt over Christus' intocht in Jeruzalem. Wanneer u het lied zingt, zult u op veel plaatsen directe of indirecte verwijzingen naar dit evangelieverhaal (kunnen) ontdekken. De oproep dat de Koning in aantocht is (verg. Matt. 21:5) horen we op diverse plaatsen in het lied als een soort refrein terugkeren. De acclamatie 'hosanna' uit het eerste en laatste couplet verwijst naar Matteüs 21:9. 'Hosanna' is oorspronkelijk een roep om hulp, maar was waarschijnlijk ten tijde van Jezus al verstaend tot een huldekreet voor een vorst. U ziet overigens in het lied dat we in de eerste strofe elkaar oproepen om 'hosanna' te zingen, terwijl we in het slotcouplet ons met deze huldekreet rechtstreeks tot Christus richten. Er is verschil tussen 'spreken over' en 'daadwerkelijk doen'!

Behalve de geschiedenis van de intocht, klinken in dit lied andere schriftgedeelten door.

We horen ook de gelijkenis van de dwaze en wijze maagden (Matt. 25) door het hele lied heen meeresoneren. De tweede strofe bevat verwijzingen naar Matteüs 6:25-34, waar Christus leert eerst zijn Koninkrijk te zoeken, en in dat kader niet bezorgd te zijn over voeding (God voedt de vogels) en kleding (God bekleedt het veld).

Nu kun je je afvragen of we in de tijd na Hemelvaart nog wel kunnen zingen van koning Christus, die

127 Gaat, stillen in den lande

wijze: Aus meines Herzens Grunde

16e eeuw / lezing E.K.G.

2. Vat moed, bedroefde harten,
de Koning nadert al.
Vergeet uw angst en smarten.
daar Hij u helpen zal.
Er is weer nieuwe hoop:
Hij noemt u zijn beminden.
in 't woord laat Hij zich vinden:
in avondmaal en doop.
3. Hoort toe, gij zwaarbeproeften,
uw Koning is niet ver?
Voor wie in 't duister toefden,
rijst nu de morgenster.
De Heer geeft in de nood
zijn wonderbare bijstand;
Hij slaat de laatste vijand,
Hij overwint de dood..

- 4.. Weest onbezorgd, gij armen,
aan kinderen gelijk;
in koninklijk erbarmen
maakt God u groot en rijk.
Hij die het veld bekleedt,
de vogelen kan spijzen,
wil ook zijn kind bewijzen
dat Hij zijn noden weet.
5. Juicht nu, trots al uw zorgen,
de Koning komt met macht.
Ons, in zijn hart geborgen
heeft Hij zo rijk bedacht.
Nu zullen angst en pijn
en toom ons nooit meer schaden.
God wil, in zijn genade,
dat wij zijn kindren zijn.
6. Gaat uit met snelle schreden
uw Koning tegemoet.
Daar komt Hij aangereden,
rechtvaardig, schoon en goed!
Komt nu van overal
uw Heer en Heiland groeten,
die al het leed verzoeten.
de pijn genezen zal.
7. Gij schenkt met volle handen,
die zelf de armoe draagt.
Gij maakt uzelf te schande,
die steeds naar zondaars vraagt.
Wij willen, groot en klein,
die 't al van U ontvingen,
U ons hosanna zingen
en eeuwig dankbaar zijn.

Johnnn Rist (1607-1667)
Vertaling S.F. de Roos, geb. 1912
Jan Wit, geb. 1914

met advent op het punt staat deze wereld binnen te treden. Als antwoord kan hier gewezen worden op de onlosmakelijke verbondenheid tussen enerzijds adventstijd (de 'eerste komst', voorbereiding op het kerstfeest) en anderzijds zijn wederkomst (zijn 'tweede komst'). Maar we moeten hier ook letten op wat in het tweede couplet verwoord wordt: in woord, doop en avondmaal laat Christus zich vinden en is Hij met zijn troost nabij.

Melodie

In de loop der tijd is de liedtekst op

verschillende melodieën gezongen. In het *Evangelisches Kirchengesangbuch*, dat tot 1994 in Duitsland fungeerde, werd een melodie van Thomas Selle uit 1651 gebuikt. Als alternatief werd daarbij echter verwezen naar de melodie die we in het *Liedboek* aantreffen. Het gaat om de melodie van 'Aus meines Herzens Grunde'. Het is een eenvoudige melodie waarbij de eerste twee regels herhaald worden in de regels drie en vier. terwijl de regels 7 en 8 (bijna) identiek zijn aan de regels 1/3 en 2/4. Deze veelvuldige herhaling is één van de redenen waardoor de

includic het gevaar van verveling in zich draagt. Dat wordt nog eens versterkt door de eentonige ritmiek: na regel 2 komen we ritmisch al geen nieuwe dingen meer tegen. Deze ietwat kritische kanttekeningen betreffen overigens nog niet dat het een slecht lied zou zijn. Door wisselwerking tussen tekst en melodie, en in een goede context (bijv. op een goed gekozen moment in de eredienst) zal het lied waarschijnlijk wel degelijk waarde blijken te bezitten.

Dr. d Smelik is hymnoloog/musicoloog en woonfin Zuidhorn.